

Hemlighuset

Vi pratar alltid om god mat, fin dukning, vackra kläder, lämplig lokal, allt som hör till den underbara middagen. Men vi pratar aldrig om det Lilla Huset, som är viktigare:

HEMLIGHUSET.

Alla har väl någon gång sprungit och febrilt letat efter den dörr som hör till detta hus. Lite lågmält skall man fråga var det finns! Varför? Irriterad blir man också, om det är någon som springer där för ofta. Visst känns det bra efter en bit god mat, men det känns minst lika skönt efter ett besök på dasset.

Ett otal är de varianter av dass som vi använt oss av och fortfarande använder. I boken "Stång i vägg och hemlighus" av Gunnar Tilander, berättas om själva Louvren i Paris, det gamla kungliga palatset, där brukade mängden av besökare och gäster vid behov använda trappor, slottsgårdar och korridorer eller söka skydd bakom en dörr. Hur stanken blev är lätt att förstå (luften blev nog betydligt lättare att andas i skogen där nedfällda träd användes som sittplats för ändamålet.

"Okända bakstycken"

Foto: Bond Johan Andersson

Helmer Nilssons första vinter som skogsarbetare vållade honom vissa problem.

Så I kam emat i köjo å vårt varm
va ä nå så pländjet i männ tarm
I såt ländj å väntet ä suld stji
men ä va int ana äld I fick tji
I såt å ståndjen å ärd i granum ä bles
å atyr mi djärd int så mytji så fes

Förr, när gästgiveri var vanligt, var gästgivaren skyldig att ha stång i väggen för de resande.

Folklivsforskaren Kalle Bäck, Linköping som studerat dassets historia berättar att 1936 fanns endast 0,8 % toaletter inomhus. Det var trångt i hemmen och den naturliga mötesplatsen blev alltså dasset. Tre fjärdedelar av hemlighuset hade tre platser, sen fanns ända upp till sju platser. En "enkelplats" var en raritet. I dasset träffades det gifta paret, mor och dotter, far och son. Här träffades flickor och pojkar var för sig, samma yrkesgrupper, och det var här man ventilerade sina hemligheter, därav namnet Hemlighuset. Man satt där helt ogenerat. Finkänslighet är ett modernt begrepp.

På morgonen gick det snabbast med besöket. Middagsbesöket varierade litet längre för karlarna, kvinnorna skulle kanske hem och mjölka middag. Men det var på kvällen tiden drog ut. Det gifta paret pratade ekonomi, grälade kanske, medan far och son diskuterade arbete och brännvinets faror. Mor och dotter pratade kanske om att bli kvinna, och ungdomen om det motsatta könet och sina framtidsplaner! Det blev ett rum för trivsel.

Väggarna pryddes med sedvanliga kungabilder och ett och annat urklipp från någon veckotidning. Då det var dags att göra sig färdig där bak användes en sticka och den sattes åter in i väggstocken till nästa besök. Även mossor och löv var brukbart. Så kom också tidningar, postorder- och telefonkataloger till användning för detta ändamål.

Ett trappsteg framför sittplatsen var mycket vanligt, fler trappsteg kanske mer praktiskt. Dassets placering i anslutning till dyngstacken är mycket vanligt.

Från spelkorterna kom symbolerna hjärter för dam och spader för herre. Kvar blev bara hjärtat på dörren.

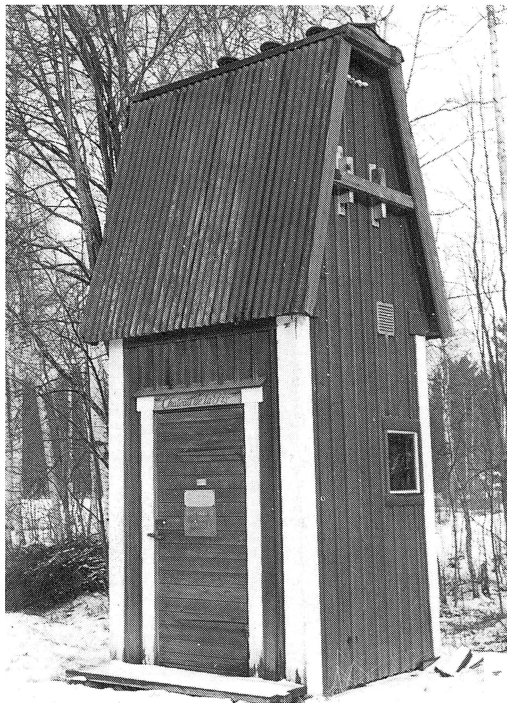
Flera dass kan man dra sig till minnes bl.a. att till ordenshuset på Sollerön hörde ett dass där flickorna gick in på södra sidan. Hur många hål "burur"

det fanns där var svårt att räkna ut eftersom det alltid var så mörkt, att man fick treva sig fram. Pojkarna gick in från norr vilket kanske var något enklare.

Sollerö skola fick ett nytt dass på 40-talet. Där fanns nog ungefär tio hål, där man generad satt och försökte uträtta sina behov, trots att det fanns bås uppsatta. Meningen var säkert att man skulle känna sig "privat och ogenerad".

F.d. transformatorhuset har en internationellt gångbar entréanvisning för dess nuvarande funktion.

Bråmåbo byalag har inrett den gamla transformatorn vid tröskladan till hemlighus. Tröskladan används när byborna samlas till majstångsresning och andra fester.

Foto: Hans Lundin

Många gamla gedigna "skalus" finns fortfarande kvar på Sollerön. Genom dess fönstergluggar kan man se en bedårande utsikt över Siljan och bergen.

Militärboställets härbre och hemlighus. Det senare revs på 1940-talet.

Foto: Karl Lärka 1917.

Militärboställets dass var försett med fyra hål. Två större och två mindre. Tillfälliga gäster hade på stockarna skrivit bl.a. nedanstående "poetiska" rader:

Joshua var en stor profet
han skrev aldrig när han sket

Jag kring land och rike farit
och på många skithus varit
Men inte förrän jag kom hit
jag har sett så mycket skit.

Som liten var det strängt förbjudet att titta ner i något av hålen, för då kunde man bli blind! Men vissa försök gjordes naturligtvis ändå.

En radiolyssnare ringde till Dalaradion och tyckte att en del dass skulle K-märkas. Det finns så många vackra dass i Dalarna och det har åter blivit ett populärt litet hus.

På Bomässan i Älvsjö var det en tävling om att göra det trevligaste hemlighuset. Åtta hus gick till final och dessa skulle sedan gå på auktion. Vilket pris de betingade är okänt.

Visst är det underbart att sitta på ett nyskurat dass och känna doften av såpa. Låta dörren stå vidöppen, höra flugor som surrar, fåglar som kvittrar och titta på nyplockade blommor i en gammal kruka..

Det finns ett gammalt ordspråk som lyder:

“Skalusä danntär dynndjo” = avträdet klandrar gödselhögen (två underhålliga personer klandrar varandra).

Skål-hus = skalus

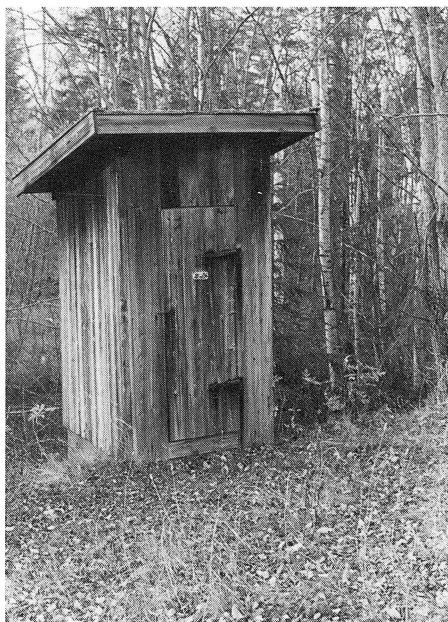
Skåle = tillfälligt uppfört skjul, vanligen vägglöst.

Enkelt förtak framför lada o. dyl.

Utbyggnad med pulpettak vid lada o.dyl. (med eller utan väggar).

(Ur: “Ordbok över folkmålen i Övre Dalarna”. Dialekt- och Folkminnesarkivet, Uppsala)

Anna-Britta Svensson

Ett vanligt skalus på Sollerö-Åsen